

วิวัฒนาการของวรรณกรรมปัจจุบัน

วรรณกรรมไทยปัจจุบันแบ่งได้ตามช่วงเวลา ดังนี้

1. ยุคเริ่มแรก (พ.ศ. 2443 – 2471)
2. ยุครุ่งอรุณ (พ.ศ. 2472 – 2475)
3. ยุคศิลปะเพื่อชีวิต (พ.ศ. 2476 – 2488)
4. ยุคกบฏสันติภาพ (พ.ศ. 2489 – 2500)
5. ยุคมืด (พ.ศ. 2501 – 2506)
6. ยุคฉันทน์จึงมาหาความหมาย (พ.ศ. 2507 – 2515)
7. ยุควรรณกรรมเพื่อประชาชน (พ.ศ. 2516 – ปัจจุบัน)

ยุคเริ่มแรก

ช่วงปลายรัชกาลที่ 5 จนถึง รัชกาลที่ 7 สังคมไทยเปลี่ยนแปลงและได้รับอิทธิพลตะวันตกอย่างรวดเร็ว ในระยะนี้ เกิดหนังสือพิมพ์และวารสารต่างๆ ออกมาจำหน่ายมากมาย ใช้ตีพิมพ์บทความวรรณกรรมที่มีอิทธิพลสำคัญในช่วงเวลานั้น ได้แก่

สยามประเพณีรายเดือน ของ ก.ศ.ร.กุหลาบ เน้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์และบุคคลสำคัญ

ตุลวิภาคพจนกิจ และ ศิริพจนภาค ของ ต.ว.ส. วัฒนโภา (เทียนวรรณ) เน้นบทความวิพากษ์วิจารณ์สังคม และเสนอข้อคิดอันเป็นประโยชน์ต่อการปกครอง

ลักขวิทยา ของ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และพระยาสุรินทราชา เน้นงานแปลทั้งนวนิยายและเรื่องสั้นแนวตะวันตก เช่น เรื่องความพยายาม แปลโดย พระยาสุรินทราชา

ถลกวิทยา ของ หลวงวิลาศปริวัตร เน้นนวนิยายแปลแนวผจญภัยลึกลับ

ทวีปัญญา ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนใหญ่ลงบทพระราชนิพนธ์ เช่น นิทานทองอิน โดยนายแก้วนายขวัญ ซึ่งเป็นนวนิยายสืบสวนสอบสวนเรื่องแรกของไทย

วรรณกรรมไทยยุคกรุงอรุณ (พ.ศ.2472-2475)

ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ปัญหาสำคัญของประเทศ คือ ปัญหาเศรษฐกิจที่อยู่ในภาวะเสื่อมโทรม เนื่องจากการใช้จ่ายมากในรัชกาลก่อน ประกอบกับเป็นระยะเศรษฐกิจโลกตกต่ำ

วิธีการแก้ปัญหา คือ การตัดทอนรายจ่ายส่วนพระองค์ และลดค่าใช้จ่ายส่วนราชการ โดยการลดจำนวนข้าราชการ เรียกว่า “ดุลงภาพ”

ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกิดกลุ่มบุคคลที่เข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศ เรียกว่า “คณะราษฎร” ภายใต้การนำของพระยาพหลพลพยุหเสนา ยึดอำนาจเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475

จุดเด่นของวรรณกรรม คือ เนื้อหาเข้มข้นและเสนอข้อคิดอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมและการเมือง บทความทางการเมืองแพร่หลายมาก

ในด้านบันเทิงคดี นวนิยายและเรื่องสั้นมีลักษณะเป็นไทยแท้ ตัวละคร ฉาก เหตุการณ์สมจริงมากขึ้น เช่น เรื่องละครแห่งชีวิต โจมตีค่านิยมสังคมไทยเรื่องการมีภรรยาหลายคน การต่อสู้ชีวิตอย่างกล้าหาญ หรืองานของศรีบูรพา ที่เน้นการเขียนนวนิยายที่เสนอข้อคิด ทางการเมือง เช่น สงครามชีวิต

วรรณกรรมไทยยุคศิลปะเพื่อชีวิตถึงสมัยชาตินิยม (พ.ศ.2476-2488)

เกิดขึ้นในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎรแล้ว คนชั้นกลางมีอำนาจควบคุมเศรษฐกิจการเมืองและสังคม

วรรณกรรมส่วนใหญ่จึงสะท้อนภาพของชนชั้นกลาง และความคิดแบบเสรีนิยม โดยเฉพาะความคิดเรื่องความเสมอภาค

เช่น ตัวละครหญิงมีคุณสมบัติของกุลสตรี ขณะเดียวกันก็มีบทบาททัดเทียมผู้ชาย ความขัดแย้งระหว่างค่านิยมเก่ากับค่านิยมใหม่

ลัทธิชาตินิยมและการส่งเสริมวัฒนธรรมและภาษาไทย ของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ทำให้เกิดผลกระทบต่อวรรณกรรม คือ การปรับปรุงตัวอักษรไทย และการวางหลักเกณฑ์การเขียนหนังสือไทยใหม่ โดยงดใช้สระพยัญชนะที่มีเสียงซ้ำกัน ฯลฯ ทำให้วงการประพันธ์และหนังสือพิมพ์ของไทยเกิดความปั่นป่วน

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้บทประพันธ์จัดชิด อ่านยาก และหมดรสชาติในการอ่าน นักเขียนบางคนเลิกเขียนงาน

วรรณกรรมไทยในช่วงปี พ.ศ. 2489-2500

ยุคกบฏสันติภาพ

สภาพสังคมและบรรยากาศทางวรรณกรรม

- ช่วงหลังสงครามโลกสงบลงด้วยความพ่ายแพ้ของฝ่ายอักษะ ไทยต้องตกอยู่ในสภาพผู้แพ้สงคราม

วงวรรณกรรมไทยในช่วงนี้ปะทะกันระหว่างกลุ่มความคิด “ศิลปะเพื่อศิลปะ” และ “ศิลปะเพื่อชีวิต”

- จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2

- จำกัดเสรีภาพด้านการพูด การเขียน การพิมพ์

- การดำเนินนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ ปราบปรามกบฏสันติภาพ

- วรรณกรรมไทยเน้นความคิดเกี่ยวกับ “ศิลปะเพื่อชีวิต” คือวรรณกรรมที่เสนอปัญหาสังคม รวมทั้งสะท้อนให้เห็นสภาพอันเลวร้ายและความอยุติธรรมในสังคม เช่น จนกว่าเราจะพบกันอีก ของศรีบูรพา ความรักของวัลยา ของเสนีย์ เสาวพงศ์

เกิดนวนิยายที่เกี่ยวกับสังคมและการเมือง เช่น พุ่มมหาราช ของเรียมเอง แลไปข้างหน้า ของศรีบูรพา ระย้าของสด กุระมะโรหิต ปีสัจ ของเสนีย์ เสาวพงศ์

วรรณกรรมไทยสมัย พ.ศ. 2501-2505 (ยุคแห่งความเจ็บ หรือ ยุคมืด)

สภาพสังคมและเหตุการณ์บ้านเมือง

การปฏิวัติรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ 2 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2500 และ พ.ศ. 2501 โดยเฉพาะการปฏิวัติรัฐประหารในปี พ.ศ. 2501 รัฐบาลใช้มาตรการรุนแรงปราบปรามผู้ที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกับรัฐบาลได้อย่างเด็ดขาด ซึ่งส่งผลต่ออววรรณกรรม กล่าวคือมีผลทำให้นักเขียนกลุ่มก้าวหน้า หรือกลุ่มศิลปะเพื่อชีวิตเริ่มสร้างแนวทางใหม่ๆ ให้แก่วงวรรณกรรมในยุคก่อนหน้านี้นี้ต้องจำกัดบทบาทของตนเอง

ด้านการเมือง มีความมั่นคงด้วยเผด็จการ

รัฐส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ ทำให้ทุนต่างประเทศไหลเข้ามา ทำให้เกิดค่านิยมจากต่างประเทศ

มีการจับกุมนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ และสั่งปิดหนังสือมากมาย

นักเขียนในยุคนี้ เช่น อิศรา อมันตกุล สุวัฒน์ วรดิลก บรรจง บรรเจิดศิลป์ เปลื้อง วรรณศรี

ลักษณะของวรรณกรรม

1. ไม่กล้าเสนอเรื่องการเมืองอย่างจริงจัง ทำให้ประชาชนที่ได้รับข่าวสารก็จะมีแต่เรื่องอาชญากรรม ปัจจุบันก็ยังนิยมอยู่ พวกข่าวซุบซิบกลายเป็นลักษณะวรรณกรรมของยุคนี้ เป็นเรื่องหลักของหนังสือพิมพ์ บทความการเมืองไม่มี
2. นักเขียนหยุดเขียนหนังสือ บางคนลี้ภัยทางการเมือง บางคนเปลี่ยนอาชีพ เช่น เสนีย์ เสาวพงศ์ รัชชการ ในกระทรวงการต่างประเทศและเลิกเขียนหนังสือ ลาว คำหอม (คำสิงห์ ศรีนอก) เลิกเขียนหนังสือและเปลี่ยนอาชีพไปทำไร่ เป็นต้น

โดยสภาพเช่นนี้ นักเขียนบางคนจึงกล่าวว่าช่วงนี้เป็นยุคมืดทางปัญญาหรือเป็นยุคสมัยแห่งความเงียบ เพราะเสรีภาพทางปัญญาถูกปิดกั้นโดยสิ้นเชิง นักเขียน นักคิด และนักหนังสือพิมพ์ไม่อาจแสดงความคิดเห็นใด ๆ ออกมาได้ เพราะนักเขียนทุกคนย่อมจะต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพและความอยู่รอดของตนเองและชีวิตครอบครัว

ฉะนั้นงานเขียนในช่วงนี้ ส่วนใหญ่จึงมีแนวโน้มไปในทางประเทืองอารมณ์มากกว่าประเทืองปัญญา ไม่มีการพัฒนาด้านรูปแบบ แนวคิด และเนื้อหา วรรณกรรมหยุดนิ่งเหมือนน้ำที่นิ่งอยู่ในบ่อไม่มีการถ่ายเท เมื่อหยุดนิ่งนาน ๆ น้ำก็ย่อมเน่า วรรณกรรมก็เช่นกัน

3. หนังสือที่เหลืออยู่นั้นนิยายรัก ความเพ้อฝัน และบูโลดโผน เช่น อินทรีทอง เป็นต้น

สุชาติ สวัสดิ์ศรี กล่าวว่า

เรื่องราวเป็นแบบเพ้อฝัน ใช้พระเอกนางเอกตามคติแต่โบราณ เพียงแต่เปลี่ยนจากพระเอกที่เป็นคุณพระก็มาเป็น ดร.หนุ่ม การดำเนินเรื่องก็มักใช้อย่างเดียวกัน ตัวละครทุกตัวก็มีนิสัย “ดี” เกินไป “ชั่ว” เกินไป หาใช่ชีวิตจริง

ในด้านร้อยกรอง

วรรณกรรมร้อยกรองแนวเพื่อชีวิตที่เคยรุ่งเรืองในช่วงพ.ศ. 2495 – 2500 ยุคชะงักไปพร้อมกับวรรณกรรมรูปแบบอื่นๆ งานร้อยกรองในยุคนี้จึงเป็นกลอนแสดงอารมณ์และความเพ้อฝันเป็นส่วนใหญ่

บทกวีชื่อ “วิกทะเล” ของอังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นจุดที่ก่อให้เกิดการตื่นตัวทางวรรณกรรมอย่างสูง เพราะเกิดการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับรูปแบบร้อยกรองของอังคารอย่างกว้างขวาง

วรรณกรรมไทย พ.ศ. 2508 – 2516 (ยุคนั้นจึงมาหาความหมาย หรือ ยุคแสวงหา)

สภาพทางสังคมและการเมือง

ภายหลังการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2506 จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

การเมืองการปกครองในช่วงรัฐบาลจอมพลถนอมแบ่งได้เป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะแรก อยู่ระหว่างพ.ศ. 2506 – 2511 การปกครองมีลักษณะเป็นเผด็จการ กล่าวคือปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2502 ประกาศคณะปฏิวัติ และกฎอัยการศึก

ระยะที่สอง อยู่ระหว่าง พ.ศ. 2511 – 2514 การปกครองคลี่คลายเป็นการปกครองแบบรัฐสภาภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่ใช้เวลาร่างถึง 10 ปี

ผู้นำนักศึกษาที่มีบทบาทสำคัญต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงนี้คือ นายธีรยุทธ บุญมี เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาเติบโตอย่างเข้มแข็ง แม้แต่นักเรียนอาชีวศึกษาที่ไม่เคยร่วมกิจกรรมด้านการเมืองมาก่อนเข้ามารวมตัวเป็นกลุ่ม ‘ฟีนเฟื่อง’ ภายใต้คำขวัญที่ว่า “ที่เป็นสมอง นื่องเป็นกำลัง”

คนรุ่นใหม่เหล่านี้เป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้และโค่นล้มรัฐบาลจอมพลถนอมและจอมพลประภาสเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516

เหตุการณ์นองเลือดในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 หรือที่เรียกกันในสมัยหลังว่า “วันมหาวิปโยค” เริ่มต้นจาก

อาจารย์และนักศึกษากลุ่มหนึ่งได้เดินแจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม

ต่อมารัฐบาลได้จับกุมกลุ่มผู้เรียกร้องนี้

ศูนย์กลางนิสิตฯ จึงได้ชุมนุมที่ลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อประท้วงการกระทำของรัฐบาล การประท้วงทวีความรุนแรง

ในช่วงนี้ผู้มีผู้ให้ความหมายของวรรณกรรมว่าเป็นวรรณกรรมยุคแสวงหาบ้าง วรรณกรรมยุคฉันทินจึงมาหาความหมายบ้าง

ทั้งนี้เพราะความตื่นตัวของคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะนิสิตนักศึกษาตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ได้รวมตัวกันตั้งชมรมหรือกลุ่มทางวรรณกรรม

นอกจากนี้ในแวดวงการศึกษาที่นิสิตนักศึกษาในสถาบันต่าง ๆ ถูกมอมเมาด้วยกิจกรรมที่เน้นแต่ความบันเทิงและความฟุ้งเฟ้อ เช่น การจัดงานพบปะสังสรรค์ การจัดแข่งขันกีฬาที่สะท้อนถึงการหลงสถาบัน การเสาะหาความหาวิทยาลัย เป็นต้น

ขณะเดียวกันความเปื้อนสภาพทางวรรณกรรมช่วงจอมพลสฤษดิ์ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คนรุ่นใหม่ในยุคนี้ก่อตั้งกลุ่มและชมรมขึ้นมา เช่น

1. กลุ่มผู้จัดทำหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เป็นนิตยสารรายเดือน โดยมี ส.ศิริรักษ์เป็นบรรณาธิการ ทำให้มีเวทีการแสดงความคิดเห็นสำหรับคนหนุ่มสาวกว้างขึ้น และมีนักเขียนนักวิจารณ์รุ่นใหม่เกิดขึ้น เช่น พิภพ ธงไชย นิวัติ กองเพียร โทมัส คิมทอง

2. กลุ่มผู้จัดทำหนังสือเจ็ดสถาบัน นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ กลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันจัดทำหนังสือเจ็ดสถาบัน เพื่อเป็นสนามตีพิมพ์บทความ บทกวี และเรื่องสั้น

3. ชมรมพระจันทร์เสี้ยว เกิดขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2510 ในยุคที่วิทยากร เชียงกูล เป็นประธานชุมนุมวรรณศิลป์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักคิดนักเขียนคนสำคัญในกลุ่มนี้ เช่น วิทยากร เชียงกูล สุชาติ สวัสดิ์ศรี นิคม รายยวา เป็นต้น

4. กลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย กำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. 2512 นักเขียนคนสำคัญคือ สุจิตต์ วงษ์เทศ ชรรค์ชัย บุนปาน เรื่องชัย ทรัพย์นิรันดร์ สุวรรณีย์ สุคนธา สุรัชย์ จันทิมารธ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

5. กลุ่มวรรณกรรมเพื่อชีวิต กลุ่มนี้เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2514 มีบทบาทในการจัดพิมพ์หนังสือสำคัญ ๆ หลายเล่ม เช่น ฉันทจินมาหาความหมาย ของ วิทยากร เชียงกูล ความเงิบ ของ สุชาติ สวัสดิ์ศรี

วรรณกรรมไทยสมัยหลัง (14 ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519)

ยุควรรณกรรมเพื่อประชาชนหรือยุคประชาธิปไตยแบ่งบาน

สถานการณ์การเมืองไทย

สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 14 ตุลาคม 2516

ในวันแรกที่เข้ารับตำแหน่งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ให้สัญญาว่าจะจัดให้มีการร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จเรียบร้อยภายใน 6 เดือน

การเคลื่อนไหวในวงวรรณกรรม โดยเฉพาะฝ่ายก้าวหน้า ในช่วงเวลานี้อาจจำแนกได้ใน 3 รูปแบบ ได้แก่

- การตีพิมพ์หนังสือวิชาการและวรรณกรรมก้าวหน้า
- การจัดนิทรรศการวรรณกรรม
- การออกหนังสือพิมพ์และนิตยสารก้าวหน้า

ในช่วง 14 ตุลา 16 – 6 ตุลา 19 จะเห็นว่าเป็นช่วงเวลาที่มีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อชีวิต ในด้านเนื้อหารวรรณกรรมเพื่อชีวิต หรือวรรณกรรมแนวประชาชนในยุคนี้ “เป็นเนื้อหาชีวิตส่วนรวม และเน้นหนักยิ่งที่การต่อสู้ของประชาชนเพื่อชีวิตใหม่ที่ดีกว่า” ซึ่งมีเนื้อหาแยกย่อยเป็น 4 แบบ ดังนี้

1. ปลุกเร้าการต่อสู้ของนักศึกษาประชาชน งานในกลุ่มนี้ส่วนมากเป็นร้อยกรอง เช่น “คำเตือนของเพื่อนผอง” ของ สถาพร ศรีสังข์ “การลุกขึ้นของมวลชน” ของ วิสา คัญทัพ เป็นต้น

2. การต่อสู้ของกรรมกร เช่น เรื่องสั้น “แก้วหยดเดียว” ของ ศรีดาวเรือง บทกวีของรวี โดมพระจันทร์ เช่น “อำนาจแรงงาน” และ “อาภุ กรรมกร”

3. การต่อสู้ของชาวนาชนบท เช่น เรื่องสั้นชื่อ “น่าน้ำฟ้า” “เหยื่อ” และ “คนในนา” ของสถาพร ศรีสังข์ งานร้อยกรองของรวี โดมพระจันทร์ เช่น “ประชา” “ลำนํ้าประชาชน” เป็นต้น

4. เกี่ยวกับชีวิตทั่วไป เช่น เรื่องสั้นของ “ศรีดาวเรือง” ชื่อ “พ่อ” “ชายผ้าเหลือง” “สิ่งที่ลงทุน” “วาวบนฟ้า” เรื่องสั้นชื่อ “หนึ่งบวกหกเท่ากับศูนย์ หรือสามัญฆาตกรรม” ของสุรชัย จันทิมาธร เป็นต้น

วรรณกรรมหลังเหตุการณ์ (6 ตุลาคม 2519 – พ.ศ. 2522)

สภาพทางการเมืองแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

1. การเมืองไทยสมัยนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี
2. การเมืองไทยสมัยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์

เกิดการสกัดกั้นการเติบโตของวรรณกรรมก้าวหน้า เนื่องจากคณะปฏิรูปการปกครองได้ออกประกาศ คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 5 สรุปความได้ว่าให้งดเผยแพร่ เก็บบริบ ทำลาย เอกสาร และสิ่งตีพิมพ์ซึ่งเสนอข่าว ข้อเขียนแสดงความคิดเห็น หรือชี้นำผู้อ่านให้เกิดความเลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์

วรรณกรรมก้าวหน้าถูกเผาและกวาดเก็บนับล้านเล่ม

นวนิยายการเมืองที่ตีพิมพ์ต่อเนื่องอยู่ต้องหยุดชะงัก เช่น นวนิยายเรื่องรักต่างพรรค ของ สีฟ้า และเมืองทมพิพ ของ ตี๋ ทำอัฐ

นักคิดนักเขียนคนสำคัญๆ หนีเข้าป่า เช่น วิสา คัญทัพ วัฒน์ วรรณยางกูร สุรชัย จันทิมาธร รวี โดมพระจันทร์ เป็นต้น

นักเขียนเหล่านี้ได้สร้างงานเขียนและช่วยกันวิพากษ์วิจารณ์ขัดเกลางานเขียนบางส่วนส่งออกมาตีพิมพ์ ก่อน บางส่วนตีพิมพ์หลังจากผู้เขียนออกจากป่า เช่น นวนิยายเรื่อง ลาก่อนนางวิงเหล็ก ของ สมคิด สิงสง รวมเรื่องสั้น ด้วยรักแห่งอุดมการณ์ ของ วัฒน์ วรรณยางกูร บทกวีชุด รอยเท้าบนผืนทราย และนวนิยาย แต่ความรักอันงดงาม ของวิสา คัญทัพ เป็นต้น

рінฤทัย สัจพันธ์. (๒๕๓๗). *วรรณกรรมปัจจุบัน* (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพฯ: รามคำแหง.